

Prace Filologiczne, Tom okolicznościowy 2024: 43–58

ISSN 0138-0567; e-ISSN 2720-5037

Copyright © by Iwona Burkacka, 2024

Creative Commons: Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-

-Bez utworów zależnych 3.0 PL (CC BY-NC-ND 3.0 PL)

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/pl/>

<https://doi.org/10.32798/pf.1557>

IWONA BURKACKA

Uniwersytet Warszawski, Warszawa

e-mail: i.burkacka@uw.edu.pl

<https://orcid.org/0000-0002-8595-0173>

REFLEKSY WSPÓŁCZESNOŚCI UCHWYCONE W NOWSZYCH CZASOWNIKACH POLSZCZYZNY

REFLECTIONS OF THE PRESENT DAY CAPTURED IN THE NEWLY COINED VERBS OF POLISH

ABSTRACT: The subject of the description is the analysis of 80 newer verbs listed in the Language Observatory of the University of Warsaw. They are mostly words that occur in everyday, colloquial and environmental communication, but they penetrate into texts with a wider range. A significant part are borrowings and verbs derived from borrowed verbs and words already established in the Polish language, in part they are the effects of paradigmatic derivation. They name activities related to activity on the Internet, remote communication and the way of spending free time.

KEYWORDS: word-formation, derivative, loanword, colloquialism, sociolect

Wstęp

Mówiąc o związkach leksyki z rzeczywistością, najczęściej wymienia się trzy procesy opisujące zmiany w słownictwie: wychodzenie starych słów z użycia, powoływanie lub przejmowanie nowych jednostek leksykalnych (neologizacja) oraz zmiany znaczenia lub nacechowania stylistycznego czy zakresu stosowania leksyki (np. neosemantyzacja, specjalizacja znaczeniowa, melioracja, determinologizacja). W odniesieniu do przyczyn powstawania neologizmów wskazuje się

na chęć uzupełnienia luk nazewniczych powstałych w wyniku rozwoju nauki, techniki i technologii, zmian społecznych czy kulturowych oraz względy stylistyczne, których istotą jest pragnienie utworzenia słów niosących ocenę, wyrażających ekspresję czy wpływających na emocje odbiorcy. W tym ostatnim wypadku działania użytkowników polszczyzny mają na celu wprowadzenie do leksykonu nowych słów o wyraźnym nacechowaniu czy wywołujących zamierzone skojarzenia, ponieważ charakterystyka stylistyczna słów z czasem się zmienia, ekspresywność blaknie (wyciera się), a sama forma traci swoją atrakcyjność i powszednieje. Niekiedy zaś poszukuje się jednostek leksykalnych, które byłyby pozbawione niepożądanych konotacji lub wyraźnie eksponowały wybrany element, np. wskazywały wyraźnie na płęć (feminitywa) lub wręcz przeciwnie – pozwalały na stosowanie wobec osób, które nie chcą być określane w systemie binarnym (np. neutratywy czy osobatywy). We współczesnym konsumpcyjnym świecie kategoria nowości jest atrakcyjna nie tylko w sferze handlu czy usług, w odniesieniu do przedmiotów czy idei, ale również słów. Jest też orężem w walce politycznej i środkiem perswazyjnym w reklamie. Użytkownicy języka podchwytyją nowe nazwy i przekazują je dalej, jeśli się im podobają i gdy wzbudzają ich sprzeciw (przywołują je, opatrując komentarzem, i rozpowszechniają, por. Lakoff 2011).

Najczęściej mówiąc o zmianach w leksyce, obrazujemy je, odwołując się do przykładów rzeczowników, ponieważ to one nazywają nowe elementy rzeczywistości, zjawiska czy procesy. Nomina są nazwami nowych urządzeń, zawodów, specjalizacji, technologii, ruchów społecznych czy prądów kulturowych. Zwykle podkreśla się przy tym wyraźną obecność zapożyczeń różnego typu (głównie leksykalnych i semantycznych)¹, przede wszystkim anglicyzmów, oraz omawia powstawanie derywatów słowotwórczych, zwłaszcza tych, co do których zgłaszane są wątpliwości normatywne, struktur analogicznych, np. *urlop tacierzyński*, *janosikowe*, czy hybrydalnych, często będących kalkami słowotwórczymi, np. *e-podpis*. W mniejszym stopniu zwraca się uwagę na obecność nowych czasowników będących zapożyczeniami lub derywatami słowotwórczymi, chociaż i one są zwierciadłem zmian kulturowych i społecznych.

Cel, materiał i metoda

Celem tekstu jest opis słowotwórczo-semantycznych właściwości czasowników (także ich grafii), które zostały odnotowane w Obserwatorium Językowym

¹ Ale też i frazeologicznych, rzadziej składniowych (chyba że powiązane są z właściwościami leksemu, np. *dedykowany do, dla, czemuś*).

Uniwersytetu Warszawskiego jako jednostki derywowane oraz zapożyczone z innych języków lub przejęte z innych odmian polszczyzny, a więc takie,

które rozszerzyły swój zasięg występowania, np. kiedyś były tylko specjalistyczne lub socjo-, profesjolektalne, a teraz pojawiają się w tekstach o zasięgu ogólnym (...), co do których można wysunąć przekonująco uzasadnioną hipotezę, że pojawiły się w polszczyźnie w ciągu ostatnich 20 lat (<https://obserwatoriumjezykowe.uw.edu.pl/zasady-opisu-hasel/>, dostęp: 21.02.2023).

Obserwatorium jest słownikiem społecznościowym, do którego można zgłaszać hasła podlegające następnie weryfikacji i obróbce redakcyjnej. Zespół pod kierunkiem Katarzyny Kłosińskiej przyjął dwa zasadnicze kryteria doboru materiału: kryterium słownikowe (w Obserwatorium są umieszczane leksemy, które nie były notowane w słownikach papierowych wydanych do 2003 roku²), oraz kryterium frekwencyjne (jednostki muszą mieć minimum 10 potwierdzeń w co najmniej 5 różnych tekstach, pochodzących z wyszukiwań w mediach społecznościowych lub z zastosowaniem wyszukiwarki Google). Z założenia nie notowano słownictwa specjalistycznego, jeśli nie było powszechnie dostępne, co oznacza po pierwsze – możliwość powszechnego dostępu do tekstów, w których występuje, a po drugie – przystępność poznawczą „dla przeciętnego użytkownika polszczyzny” (<https://obserwatoriumjezykowe.uw.edu.pl/zasady-opisu-hasel/>, dostęp: 21.02.2023).

Przedmiotem opisu są wyekscerpowane z tego zbioru czasowniki będące zapożyczeniami wewnątrz- i zewnątrzjęzykowymi (z odmian środowiskowych i profesjolektalnych oraz języków obcych) oraz derywatami utworzonymi na gruncie polszczyzny od podstaw rodzimych lub zapożyczonych. Pod uwagę nie były brane neosemantyzmy³, zwroty i czasowniki występujące tylko w związkach frazeologicznych. Przywołane zasady doboru jednostek i zastrzeżenie dotyczące nowości są istotne, ponieważ niektóre czasowniki rozpowszechniły się po 2003 roku, ale powstały wcześniej, są to więc względnie nowe verba⁴. Zastosowanie metody fotodokumentacyjnej (NFJP) i korpusowej (NKJP) pozwoliło stwierdzić, że kilka

² Co oznacza, że „mogą pojawiać się w niespołecznościowych internetowych słownikach ogólnych języka polskiego: WSJP, SJP PWN” (<https://obserwatoriumjezykowe.uw.edu.pl/zasady-opisu-hasel/>, dostęp: 21.02.2023). O stosowaniu kryterium słownikowego, a także innych kryteriach – p. Wierzchoń 2016. Warto podkreślić, że słowniki nie notują całości słownictwa.

³ Neosemantyzmy niekiedy pojawiają się na marginesie rozważań jako odpowiedniki zapożyczeń, np. *polubić* (*polajkować*).

⁴ Kwestie określania datacji jednostek oraz określania istoty neologiczności i czasu wejścia neologizmu do szerszego użycia (stopnia rozpowszechniania) były przedmiotem wielu rozważań, np. Burkacka 2021 i 2022b; Dubisz 2019; Kozłowska 2020; Kreja 2003; Wierzchoń 2013 i 2016.

z czasowników ma niewątpliwie dłuższą historię, o czym świadczą wcześniejsze poświadczenia:

- *drinkować* – publikacje książkowe z 1996 i 2000 r. (K. Jedliński, *Nie dać się upokorzyć*, W.A.B, 1996⁵ i W. Ordęga, *Czas kuglarzy*, Muza 2000) oraz zapisy internetowe (najwcześniejsze z 12.11.2000, kolejne z 2001 r., usenet), WSJP PAN podaje znacznie wcześniejszą datację: 1972 r. (Marek Nowakowski, *Układ zamknięty*, books.google.pl., dostęp 29.03.2023);
- *druknąć* – zapisy internetowe (usenet), najwcześniejsze z 2000, 2002 roku;
- *kawkować*⁶ – użycia w prasie („Wieczór Wybrzeża”) z 1999 i 2000 r.;
- *morsować*⁷ – publikacja książkowa z 1957 r. (R. Bratny, *Kolumbowie – rocznik 20*, PIW);
- *rowerować*⁸ – zapisy internetowe z 2002 (usenet) oraz publikacja z 1974 r. (B. Wiczorkiewicz, *Gwara warszawska dawniej i dziś*, wyd. trzecie zmienione i rozszerzone⁹, Warszawa: PIW);
- *śmiechać* – zapis w usenecie z 2001 oraz tekst J. Bralczyka opublikowany w 2000 r. w „Polityce”;
- *śmiechnąć*¹⁰ – publikacja książkowa z 1932 (T. Dołęga-Mostowicz, *Kariera Nikodema Dyzmy*, Czytelnik) oraz zapis w usenecie z 2001 i prasie z 2002 r. („Gazeta Poznańska”);
- *trollować* – zapis w usenecie z 2002 oraz w postaci *trolować* – w publikacji z 2001 (P. Mikołajczak, P. Siekański, A. Znojek, *Jakie jest wojsko czyli długa droga od biletu do cywila*, Białystok),
- *wykrzaczyć się* – zapisy w usenecie z 2000 (bardzo liczne przykłady użycia w różnych tekstach).

Wątpliwości można zgłosić jeszcze do czasownika *rajdować*, mającego kilka znaczeń. W publikacji z 1975 r. (P. Brajko, O. Kalinienko, *Uwaga Kowpak!*, tłum.

⁵ Cztery przykłady użycia.

⁶ WSJP PAN notuje też czasownik w postaci *kawkować się* w tym samym znaczeniu (data dostępu: 28.03.2023).

⁷ Liczne są potwierdzenia użycia gerundium *morsowanie*, w tym z 2000 r. w „Dzienniku Bałtyckim”.

⁸ W WSJP PAN w haśle *rowerować* podano chronologizację: „1894, Bronisław Wiczorkiewicz, Słownik gwary warszawskiej XIX wieku, books.google.pl” (data dostępu: 28.03.2023). Ta datacja jest wątpliwa, ponieważ I wydanie *Słownika gwary warszawskiej* ukazało się w 1966 roku, a w słowniku brakuje datacji verbum (poza kwalifikatorem *dawn.* oznaczającym w tej pracy słowo gwarowe do końca II wojny światowej).

⁹ Użycie czasownika *rowerować* (zapisanego kursywą) w zdaniu znajdującym się w rozdziale poświęconym gwarze sportowców: „Niekiedy, ale to raczej należało do rzadkości, *rowerowała* cała rodzina” (s. 442), oraz kwalifikator *sport.* świadczą o zaliczeniu wyrazu do słownictwa socjolektalnego.

¹⁰ Czasowniki *śmiechać* i *śmiechnąć* są notowane w WSJP PAN, z informacją o dacie: „1 połowa XXI w., google.pl” (data dostępu: 29.03.2023).

M. Juchniewicz, H. Malanowska, Lublin: Wyd. Lubelskie 1975) spotykamy imiesłów *rajdujący* („rajdujące zgrupowanie”), a w „Gazecie Poznańskiej” z 2001 r. występuje rzeczownik *piwkowanie*, co może wskazywać na istnienie czasowników: *rajdować* (w znaczeniu ‘robić rajdy, czyli najazdy przeszkadzające w spotkaniach’, zbliżonym do znaczenia *rajdować* ‘robić rajdy, czyli przeszkadzać w spotkaniach online lub streamach’) i *piwkować*. Verbum *spiulkać* ma pochodzenie gwarowe, na co wskazują redaktorzy OJ UW¹¹. Wymienione czasowniki traktuję zatem jako względnie nowe jednostki i włączam do analizowanego materiału.

Nowe czasowniki były przedmiotem zainteresowania badaczy, jednak głównie w kontekście zapożyczania, mechanizmów stosowanych w reklamie czy tekstach artystycznych, w mniejszym stopniu słowotwórstwa (por. Burkacka 2022a; Dyszak 2019; Hudy 2019; Kacperska 2019; Kochanek 2019; Kuć 2011; Kudra 2016; Maciołek 2017; Mańczak-Wohlfeld 2004; Milewska 2019; Miodek 2013; Niepytalska-Osiecka 2014; Przybylska 2009; Rogowska-Cybulska 2019; Różycka 2006, 2007; Urban 2014; Waszakowa 2019; Wyrwas 2015). Często uwagi dotyczące nowych verbów pojawiają się na marginesie rozważań dotyczących istoty neologiczności czy pełnionej funkcji stylistycznej (np. Kreja 2003; Burkacka 2021, 2022b; Galewska 2021), procesów wzbogacania słownictwa, neosemantyzacji czy oceny normatywnej (np. Kalicka-Karpowicz 2014). W opisie derywatów odwołano się do zasad synchronicznej analizy słowotwórczej (Grzegorzczkova, Puzynina 1998; Jadacka 2001; Nagórko 2002; Waszakowa 1996; Wróbel 1998).

Wstępna charakterystyka materiału

Przedmiotem analizy jest 80 czasowników występujących w 98 postaciach zapisu bezokoliczników odnotowanych w OJ UW. Powstanie wariantów graficznych i morfologicznych wiąże się z różnym stopniem adaptacji przejętych jednostek, sposobem zapożyczenia¹² (*chillować* a. *czilować*; *follować* a. *folować*; *hashtagować*

¹¹ Ukazanie wcześniejszych wystąpień tekstowych nie jest zarzutem wobec twórców Obserwatorium, którzy przyjęli określone zasady weryfikacji materiału. Choć wymienione czasowniki mają poświadczenia wcześniejsze niż 2003 rok (trudno mówić więc o ich pełnej neologiczności), to jednak nie są rozpowszechnione (są notowane w tekstach artystycznych, specjalistycznych i internetowych) i spełniają przyjęte w OJ UW zasady doboru jednostek leksykalnych.

¹² Zapóżyżenia graficzne lub fonetyczne. A. Nagórko adaptację traktuje jako rodzaj słowotwórstwa (inne rodzaje to derywacja właściwa i kompozycja, Nagórko 2002). Tradycyjnie zapożyczenie nie jest włączane w obręb działań słowotwórczych (Grzegorzczkova, Puzynina 1998; Jadacka 2001; Waszakowa 1996). Niewątpliwie w adaptacji czasowników i derywacji verbów uczestniczą środki morfologiczne (a kolejnym etapem przyswojenia czasownikowych zapożyczeń jest tworzenie od nich wyrazów pochodnych, w tym czasowników prefiksalnych), co pozwalałoby obie te grupy jednostek ująć łącznie.

a. *hashtagować*, *nordicować* a. *nordikować*, *shipować*, *shippować*, *szipować*; *trolować* a. *trollować*) lub wyborem postaci podstawy: pełnej lub skróconej (*glampin-gować* a. *glampować*, *chilloutować* a. *chillować*). Niekiedy wielość form wynika z doboru odmiennego przyrostka tematowego i uwzględnienia alternacji w wygłosowej części tematu słowotwórczego (*fochać się*, *foszyć się*, *szurać*, *szurzyć* lub *szurować*, *fochować się*, *follować* lub *followować*).

Najwięcej różnych zapisów odnotowano w OJ UW w odniesieniu do czasownika oznaczającego odpoczywanie, relaksowanie się i przyjemne spędzanie czasu: *chillautować*, *chilloutować*, *chillować*, *czilautować*, *chilować*, *czillować*, *czilować*. Zapisy w różnym stopniu uwzględniają wymowę, grafię i kształt oryginału (ang. *chill out*). Wariantywność z reguły widoczna jest również w derywowanych czasownikach odczasownikowych, np. *odfollować*, *odfolować*, *odfollowywać*; *wychiloutować*, *wychiloutować się*¹³, *wychillować*¹⁴, *wychillować się*. Niekiedy wariantów graficznych czasowników prefiksalnych może być nawet więcej, por. *wyczilautować*, *wyczilał-tować*, choć brakuje zapisu *wyczilować* (a jest *czilować*) czy *odfolotować*, choć brak **folotować*¹⁵. Wariantywność zapisu czasowników zapożyczonych jest zjawiskiem charakterystycznym dla nowych verbów, zwłaszcza tych, które przynależą do polszczyzny potocznej czy odmian środowiskowych (por. Burkacka 2022a, Różycka 2006 i 2007). Pisownia tych neologizmów jest nieustabilizowana, nie podlega też w dużej części kodyfikacji ze względu na przynależność stylistyczną.

Ogólny ogłąd zebranego materiału pozwala także dostrzec, że w analizowanym zbiorze znajdują się czasowniki układające się w pewne pary. Pierwszą tworzą pary aspektowe (kategoria morfologiczna), w których przyrostek tematowy wskazuje na dokonaność lub niedokonaność czynności, np. *odlubić* i *odlubiać*, *wykrzaczać się* i *wykrzaczyć*, *śmiechać* i *śmiechnąć*, *odfrankować* i *odfrankować*, *odfollować* i *odfollowywać*, *odobserwować* i *odobserwować*. Podobne pary może też tworzyć czasownik nieprefiksalny i prefiksalny, np. *lajkować* i *zalajkować*, *weganizować* i *zweganizować*, *chillować* (z wariantami zapisu) i *wychilować* (z wariantami).

Kolejne trzy pary (od drugiej do czwartej włącznie) są wydzielane ze względu na rodzaj czynności. Pary drugiego typu są efektem powoływania form wskazujących na jednokrotność lub wielokrotność wykonywanej czynności (iteratywność), np. *odfrankować* i *odfrankować*, *fochać się* i *fochować się*. Trzeci typ par stanowią czasowniki nazywające wykonanie czynności przez jakiś czas (związane ze znaczeniem prefiksu *po-*) i ich podstawy: *kawkować* i *pokawkować*, *herbatkować* i *poherbatkować*, *piwkować* i *popiwkować*, *rowerować* i *porowerować*, *nordikować* (też *nordicować*) i *ponordikować* (*ponordicować*), *morsować* i *pomorsować*,

¹³ W OJ UW czasowniki mają identyczne opisy znaczenia.

¹⁴ Czasownik ma też drugie znaczenie 'uspokoić się, rozluźnić się, nabrać do czegoś dystansu' (OJ UW).

¹⁵ OJ UW notuje rzeczownik *foloter*.

drinkować i *podrinkować*. Czwartą – zawiera czasowniki inicyptywny i anulatywny: *follować* (*folować*, *followować*) i *odfollować* (*odfolować*, *odfollowować*), *polajkować* i *odlajkować* (w tle czasownik *lajkować*). Niekiedy w zgromadzonym materiale brakuje jednego z członów pary ze względu na przyjęte przez mnie założenia (zaliczenie czasownika do neosemantyzmów, których nie omawiam w tekście), np. *odlubić* – *polubić* (neosemantyzm), *odobserwować* – *zaobserwować* (neosemantyzm).

Inny charakter ma piąta para wyróżniana ze względu na genezę członów: czasownik zapożyczony i rodzimy nowy odpowiednik, np. *odlajkować* i *odlubić*¹⁶, *odfollować* (z wariantami zapisu) i *odobserwować*. Oczywiście, gdyby uwzględnić czasowniki funkcjonujące w polszczyźnie dłużej (w tym wcześniej zapożyczone) tych przykładów można byłoby podać więcej, np. *wychillować* i *wyluzować*, *zrelaksować się*.

Co nowe czasowniki mówią o nas?

Większość wyekscerpowanych czasowników odnosi się do działań podejmowanych przez człowieka, tylko pojedyncze verba opisują działania innych agensów: urzędzeń, sieci (też programów czy aplikacji) – *wykrzaczać się*, lub wskazują na samodzielność procesu – *zadziać się* ‘wydarzyć się, stać się, zacząć się dziać’. Działania instytucji czy firm opisują czasowniki *odfrankować*, *odfrankowywać* (związane z realiami gospodarczo-ekonomicznymi ostatnich lat), w części też *trollować/trolować*, choć czynności te wykonują ludzie lub przygotowane przez nich programy (boty).

Jednak w opisywanym zbiorze dominują czasowniki odnoszące się do działań człowieka. Najliczniejszą grupę tworzą verba oznaczające aktywności w mediach społecznościowych i internecie (*odzobaczyć*, *follować*, *odfollować*, *lajkować*, *odlajkować*, *zajajkować*, *odlubić/odlubić*, *odobserwować*, *postować*, *zaobserwować*, *crossować się*, *hasztagować*, *podkastować*, *trolować*, *trollować*, *rajdować*, np. *stream*, *spotkanie online*), w znacznie mniejszym z wykorzystaniem nowych technologii (*bliknąć*).

Drugi duży zbiór stanowią czasowniki opisujące działania podejmowane przez człowieka w celu relaksu, odpoczynku, odnoszące się do form spędzania czasu wolnego (*chillować*, *wyczilałtować*, *wychiloutować*, *glampingować*, *glampować*, *drinkować*, *podrinkować*, *herbatkować*, *poherbatkować*, *piwkować*, *popiwkować*, *kawkować*, *pokawkować*). Bliskie tej grupie są verba nazywające uprawianie sportu czy podejmowanie aktywności fizycznej (*jachtostopować*, *rowerować*,

¹⁶ Także inne nieuwzględnione z uwagi na przyjęte w tekście kryteria doboru: *polubić* i *polajkować*.

porowerować, morsować, pomorsować, nordikować, ponordikować, po części też *rajdować* II 1, 2).

Dość liczne są też formy odnoszące się do przygotowywania jedzenia, zwłaszcza wykonywania ciast czy ciastek (*tortować, ciastkować, pociastkować*). Do tej grupy można byłoby też zaliczyć czasowniki: *weganizować, weganizować się, zweganizować, zweganizować się*, oznaczające albo działania kogoś zmierzające do zmian receptury tradycyjnych dań, by uczynić je wegańskimi, albo przejście kogoś na dietę wegańską¹⁷.

Kolejny znaczący zbiór stanowią czasowniki opisujące zachowania i reakcje ludzkie. Można w nich wydzielić dwie podgrupy: zachowania typowe dla kogoś (*dziwiszować, górniakować, hoffmanić, zahoffmanić*) oraz verba odnoszące się do stanów i zachowań mających oznaki widoczne w mowie ciała, w mimice (*fochać się, foszyć się, samozaorać się, śmiechać, śmieszkować, smutać*). Znaczenie narzekania na kogoś lub na coś niesie czasownik: *bóldupić*. Z oceną zachowania i relacji (nawet fikcyjnych) wiążą się czasowniki: *prankować, sprankować, szipować, shipować, zshippować*. Do posiadania radykalnych poglądów odnoszą się verba: *szurać, szurzyć, szurować*.

Inne czasowniki nie tworzą tak rozbudowanych grup tematycznych: czasowniki *duetować* i *fanfikować* można zaliczyć do przykładów verbów odnoszących się do działalności twórczej człowieka, czasownik *filtrować* ‘nakładać filtr’ – troski o wygląd (też zdrowie, jeśli mamy na uwadze filtry UV), *wymazać* (‘zrobić wymaz’) – walkę z pandemią (wykonywanie testów na obecność wirusa COVID-19). Nowe realia odnoszące się do działań ruchów ekologicznych (freeganizmu) odaje czasownik *skipować* (‘iść na wyprawę na śmietnik’).

Efektom działania tendencji do ekonomiczności może być czasownik *druknąć* ze względu na dwusylabową budowę, a więc krótszą długość niż *drukować*. Nie można też wykluczyć dążenia do precyzji, verbum wskazuje na jednokrotność czynności. Być może powstanie tego czasownika wiąże się z powszechnym dostępem do drukarek i chęcią wskazania na nieskomplikowany charakter tej czynności (w przeciwieństwie do tradycyjnego drukowania).

Zestawmy teraz tę szczegółową charakterystykę wyłaniającą się z opisu nowszych czasowników (a więc z konieczności ujmującą wycinek leksyki) z koncepcją pól tematycznych zaproponowaną przez B. Batko-Tokarz (2019). Po uwzględnieniu tego podziału wyekscerpowane czasowniki można byłoby zaliczyć do następujących grup:

¹⁷ Czasownik *weganizować* w obu znaczeniach jest notowany w WSJP PAN (data dostępu: 29.03.2023).

¹⁸ Do tej grupy można byłoby zaliczyć liczne neosemantyzmy związane z epidemią COVID-19 i oznaczające wykonywanie szczepień: *keczupować, zakeczupować, szczypać, zaszczypać*.

sfera 1. Człowiek jako istota fizyczna,

pole 1. budowa i funkcjonowanie ciała ludzkiego: *spiulkać*;

pole 3. pielęgnacja ciała: *filtrować*;

pole 4. choroby: *wymazać*;

sfera 2. Człowiek jako istota społeczna,

pole 6. stany psychiczne człowieka: *fochać się, foszyć się, śmiechać, śmieszkować, smutać*;

pole 8. ocena i wartościowanie: *samozaorać się, dziwiszować, górniakować, hoffmanić, zahoffmanić, bóldupić, szurać, szurzyć, szurować*;

pole 10. działalność artystyczna: *fanfikować, duetować*;

pole 11. relacje międzyludzkie: *szipować, shipować, zshipować*;

sfera 3. Codzienne życie człowieka,

pole 15. jedzenie i jego przygotowanie: *tortować, ciastkować, pociastkować, weganizować, weganizować się, zweganizować, zweganizować, skipować*;

pole 16. czas wolny: *chillować, wyczilałtować, wychiloutować, glampingować, glampować, drinkować, podrinkować, herbatkować, poherbatkować, piwkować, popiwkować, kawkować, pokawkować, jachtostopować, rowerować, porowerować, morsować, pomorsować, nordikować, ponordikować*;

sfera 4. Człowiek w społeczeństwie,

pole 23. zasady współżycia społecznego: *prankować, sprankować, rajdować* (też II 2.);

pole 28. środki masowego przekazu: *trollować, trolować*;

pole 30. finanse: *odfrankować, odfrankowywać, bliknąć*;

sfera 5. Człowiek i technika,

pole 32. komunikacja na odległość: *odzobaczyć, follować, odfollować, lajkować, odlajkować, zalajkować, odlubić/odlubiać, odobserwować, postować, crossować się, hasztagować, podkastować, rajdować, trolować, trollować*,

pole 33. urządzenia i maszyny: *wykrzaczyć się, druknąć, rajdować* II 1,2;

sfera 7. Kategorie fizyczne,

pole 44. cechy i właściwości czasu: *zadziać się*.

Najliczniej reprezentowane są strefy: 2. Człowiek jako istota społeczna, 3. Codzienne życie człowieka i 5. Człowiek i technika. W polu 16. Czas wolny znalazły się czasowniki odnoszące się do hobby oraz uprawiania sportu dla przyjemności lub w trosce o zdrowie czy stan ciała.

Właściwości formalne

Większość analizowanych czasowników to struktury utworzone w wyniku dołączenia cząstek *-owa(ć)*, rzadziej *-i(ć)*, *-a(ć)*. Wśród nich można wyróżnić dwie zasadnicze grupy. Pierwsza obejmuje efekty adaptacji morfologicznej czasowników zapożyczonych z innych języków¹⁹, a druga odrzeczownikowe struktury słowotwórczo pochodne²⁰. Niekiedy trudno jednoznacznie przypisać czasownik do grupy, np. czasownik *lajkować* można potraktować jako efekt adaptacji zapożyczonego czasownika *to like* lub jako strukturę pochodną od zapożyczonego rzeczownika *lajk* (por. Wyrwas 2015; Burkacka 2022a).

Oprócz nich w badanym materiale występują czasowniki prefiksalne i prefiksально-postfiksalne. Ich podstawami są czasowniki i przymiotniki. Dwa czasowniki są derywatami złożonymi.

Śpiulkać to zapożyczenie z gwary ludowej. Niektóre z verbów można opisać jako zapożyczenia z innych odmian polszczyzny, z profesjo- czy socjolektów, np. *tortować* czy *rowerować*, które przedostały się do polszczyzny potocznej. Nie wyklucza to słowotwórczej interpretacji części z nich – na gruncie polszczyzny ogólnej mogą być traktowane jako derywaty (z perspektywy słowotwórstwa synchronicznego).

a) Zapożyczenia

Czasowniki przejęte z języka angielskiego są poddawane procesom adaptacji morfologicznej. W tym celu najczęściej stosuje się cząstkę *-owa(ć)*, tak też jest w badanym materiale, por. *chillautować*, *chilloutować*, *chillować*, *czilałtować*, *chilować*, *czillować*, *czilować* (od ang. *chill out*), *follować* a. *folować* (od ang. *to follow*). Do tej grupy można ewentualnie zaliczyć czasownik *lajkować*, choć myślę, że synchronicznie należy go raczej opisać jako derywat od rzeczownika *lajk*, na co wskazuje parafraza słowotwórcza: *lajkować* to ‘dawać lajki’. Zapożyczeniem jest też forma *crossować się* (od ang. *to cross*) i *blendować* (od *to blend*).

Czasownikiem utworzonym od angielskiego rzeczownika *relationship* jest *verbum szipować*, *shipować*, w którym również zastosowano cząstkę *-owa(ć)*, dołączoną do skróconej postaci rzeczownika (ucięto nagłosową część).

b) Derywaty słowotwórcze

W analizowanej grupie verbów najliczniejsze są struktury odrzeczownikowe. Ich podstawami są zarówno nowo przejęte zapożyczenia, jak i słowa od lat

¹⁹ Dołączenie przyrostków tematowych *-owa-*, *-i-*, *-a-* jest sposobem asymilacji zapożyczeń czasownikowych (Nagórko 2002, s. 190), który umożliwia włączenie jednostki w obręb koniugacji (uczasownikowienie).

²⁰ Cząstka *-owa(ć)* jest w nich formantem paradygmatycznym (por. Grzegorzczkowska, Puzynina 1998, s. 367; Jadacka 2001, s. 27; Nagórko 2002, s. 181–182, 190; Waszakowa 1996, s. 16, 22, 24).

funkcjonujące w polszczyźnie, rzeczowniki pospolite i nazwy własne (nazwiska). Tworzenie czasowników odrzeczownikowych, w tym pochodnych od nazwisk, jest typowe dla słowotwórstwa polszczyzny potocznej lub profesjolektalnej oraz służy budowaniu struktur ekspresywnych (Jadacka 2001, s. 112). Wśród nich można wydzielić struktury odfrzeologiczne: *fochać się*, *foszyć się* (od: *strzelić focha*), *śmiechać* (od: *parsknąć śmiechem*), *bóldupić* (od wulgarnego: *odczuwać* lub *mieć ból dupy*), *śmieszkować* (od: *robić śmichy-chichy*), oraz czasowniki kondensujące treść²¹ wyrażaną porównaniem: *zachowywać się*, *być jak X* (*dziwiszować*, *górnikaować*, *hoffmanić*), lub kolokacjami: *robić coś*, co nazywa rzeczownik (*tortować*, *ciastkować*, *fanfikować*, *duetować*, *też postować*, *sprankować*, *rajdować*, *lajkować*, *hashtagować*, *wymazać*), *spędzać czas*, *pijąc coś* (*drinkować*, *herbatkować*, *kawkować*, *piwkować*), *jeździć czymś* lub *przemieszczać się* w określony sposób (*jachtostopować*, *rowerować*, *nordikować*, *rajdować* II 1 i 2.), *być kimś* (*morsować*, *szurać*, *szurzyć*, *szurować*, *trollować*, *trolować*), *stosować coś* (*filtrować*, *bliknąć*), *zajmować się czymś* (*glampingować*, *glampować*). Inne czasowniki nie tworzą rozbudowanych grup (*skipować* – *chodzić na skip*; *weganizować* 2. – *powodować*, że ktoś staje się weganinem). Do grupy czasowników odrzeczownikowych należy też zaliczyć czasowniki *odfrankować*, *odfrankowywać*, utworzone w wyniku derywacji prefiksalnie-paradygmatycznej.

Strukturą odprzymiotnikową jest czasownik *weganizować* 1. ‘dostosować danie do diety wegańskiej, zastąpić składniki pochodzenia zwierzęcego produktami wegańskimi’ (od *wegański*). Verbum utworzono w wyniku skrócenia podstawy słowotwórczej i dołączenia sufiksu *-izować*.

Dwa czasowniki powstały w wyniku przekształcenia tradycyjnych leksemów: *druknąć* od *drukować* oraz *smućać* od *smucić się*. W odniesieniu do drugiego czasownika możliwa jest również interpretacja odprzymiotnikowa (od: *być smutnym*). Można opisać wymienione formy jako przykłady wymiany formantów, co jest działaniem stosowanym w celu budowy struktury ekspresywnej (Satkiewicz 1978). Celem może być odświeżenie słownictwa lub żart.

Interesujące są dwa czasowniki złożone: wymieniony wcześniej *bóldupić* i *samozaorać się*, ponieważ w polszczyźnie nie ma dużo czasowników złożonych. Zwykle wymienia się zrosty: *zmartwychpowstać* i *wniebowstać*, a z nowszych – *verba janiepawlić*, *odjaniepawlać* (por. Milewska 2019).

Od zapożyczonych lub derywowanych czasowników tworzy się kolejne czasowniki. Najczęściej dołączane są prefiksy perfektywizujące: *z/s-* (*zshipować*, *zweganizować*, *sprankować*), *za-* (*zahoffmanić*, *zalajkować*) lub *wy-* (*wychiloutować* a. *wyczilałtować*). Bardzo liczne są czasowniki z prefiksem *po-* tworzącym

²¹ O kondensacji w formacjach odczasownikowych jako sposobie tworzenia wyrazów ekspresywnych pisał S. Grabias (1978).

czasowniki dokonane (np. *polajkować*), w wielu czasownikach ten przedrostek wnosi informację o wykonywaniu czynności przez pewien czas (*podrinkować, poherbatkować, popiwkować, pokawkować, porowerować, pomorsować, ponordikować, pociastkować*). Dużo rzadziej występuje przedrostek *od-* (*odzobaczyć, odfollować, odlajkować, odlubić/odlubić, odobserwować*), budujący czasowniki o znaczeniu przeciwstawnym wobec podstawy (*zobaczyć, follować, obserwować*) lub prefiksalnych z przedrostkiem *po-* (np. *polajkować, polubić*).

Zakończenie

W analizowanym zbiorze czasowników widoczny jest rozwój nazewnictwa dotyczącego działań prowadzonych w Internecie, z wykorzystaniem komunikacji na odległość. Ważność tej sfery kontaktów i sposobów przekazywania treści potwierdza duża liczba nowych verbów. Nie jest to wniosek zaskakujący, ponieważ przyrost leksyki z tej sfery widoczny jest również w materiale rzeczownikowym. Interesujące i w pewnym stopniu zaskakujące jest powstanie czasowników odnoszących się do sposobu spędzania wolnego czasu, relaksowania się, zajmowania się hobby. Zdaje się, że można to wiązać z systemem wartości pokolenia Z, które jak się przyjmuje – ceni równowagę między pracą a odpoczynkiem, lubi nowości, żyje w sieci i tam buduje własny wizerunek, komentuje wydarzenia, zdobywa wiedzę i umiejętności (edukacja nieformalna i pozaformalna). Stosowanie neologizmów czy posługiwanie się słownictwem środowiskowym jest zaś dobrym sposobem na wyróżnienie się i zyskanie indywidualnego rysu w mediach społecznościowych i innych platformach internetowych.

W obrębie struktur zapożyczonych widoczna jest duża wariantywność zapisów: od grafii mocno lub częściowo spolszczonej po bliską oryginałowi angielskiemu. Do adaptacji wykorzystywana jest na ogół częśćka *-ować*, która występuje również jako wykładnik odrzeczownikowej derywacji paradygmatycznej. W procesach słowotwórczych najczęściej biorą udział prefiksy perfektywizujące.

Bibliografia

- Batko-Tokarz, B. (2019). *Tematyczny podział słownictwa współczesnego języka polskiego: teoria, praktyka, leksykografia*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Burkacka, I. (2021). Od poetyzmów do potocyzmów. Neologizmy słowotwórcze w *Pia-skowej Górze i Chmurdalii* Joanny Bator. W: T. Korpysz i A. Kozłowska, *Język pisarzy: problemy gramatyki*, t. 13 *Bieleńskie Prace Językoznawcze* (153–173). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie.

- Burkacka, I. (2022a). *Upgradeować czy upgradować? Wahania w zapisie czasowników zapożyczonych (zakończonych w języku angielskim na e nieme)*, *Język Polski*, CII, nr 2, 23–35.
- Burkacka, I. (2022b). Artystyczne neologizmy słotwórcze. Wieczna nowość i drugie życie. W: M. Ološtiak, L. Liptáková, K. Bednárová-Gibová (red.), *Slovanská slootovorba: synchrónia, inovácie, neologizácia* (393–409). Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity. online: <https://www.pulib.sk/web/pdf/web/viewer.html?file=/web/kniznica/elpub/dokument/Olostiak26/subor/9788055529561.pdf#page=1&zoom=160,-197,339>.
- Dubisz, S. (2019). W odpowiedzi Panu Profesorowi Janowi Wawrzyńczykowi, *Poradnik Językowy*, 1, 117–119.
- Dyszak, A.S. (2019). Z badań nad zjawiskami słotwórczymi i adaptacyjnymi w „najmłodszej polszczyźnie”, *Język Polski*, z. 3, 18–31.
- Galewska, K. (2021). Jak czasownik *chajzerować* wszedł do polszczyzny? O werbalnych derywatach odantropomicznych i najnowszych tendencjach w zakresie apelatywizacji nazw własnych, *Język Polski*, 4, 100–111.
- Grabias, S. (1978). Derywacja a ekspresja. W: S. Grabias, J. Mazur, K. Pisarkowa (red.), *Studia nad składnią polszczyzny mówionej* (89–102). Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Grzegorzczkova, R., Puzynina, R. (1998). Problemy ogólne słotwórstwa. W: R. Grzegorzczkova, R. Laskowski, H. Wróbel (red.), *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia* (361–388). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Hudy, V. (2019). Czy rosyjski jest bardziej „angielski” niż polski? O zapożyczeniach w języku informatycznym w aspekcie glottodydaktycznym, *Acta Universitatis Lodziensis. Kształcenie polonistyczne cudzoziemców*, nr 26, 399–411.
- Jadacka, H. (2001). *System słotwórczy polszczyzny (1945–2000)*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Kacperska, B. (2019). *Googlować, trollować, tweetować...*, czyli nowe zapożyczenia czasownikowe w języku użytkowników internetu, *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Linguistica*, nr 53, 123–136.
- Kalicka-Karpowicz, Z. (2014). Innowacje i neologizmy słotwórcze jako problem poprawnościowy w pytaniach do internetowych poradni językowych. W: K. Burska, B. Cieśla (red.), *Kreatywność językowa w komunikowaniu (się)* (345–359). Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Kochanek, P. (2019). Słowo *szerować* i jego stabilność ekspresywna, *Acta Universitatis Wratislaviensis*, nr 3951, *Studia Linguistica*, 38, 55–65.
- Kozłowska, A. (2020). O możliwościach wykorzystania Narodowego Fotokorpusu Języka Polskiego w badaniach neologizmów pisarzy (na przykładzie języka Cypriana Norwida). W: K. Wojan (red.), *Wokół pewnego cytatu* (167–172). Warszawa: BEL Studio.
- Kreja, B. (2003). Neologizmy i ich rodzaje. W: A. Pstyga (red.), *Wokół struktury słowa* (37–49). Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.

- Kuć, J. (2011). Nowe profesjolektalne słownictwo polskie (na przykładzie języka zawodowego menedżerów i trenerów). W: M. Ološtiak, M. Ivanová, D. Slančová (red.), *Vidy jazyka a jazykovedy. Venovanú životnému jubileu doc. PhDr. Miloslavy Sokolovej* (348–360). Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity. <http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/olostiak2/subor/34.pdf>
- Kudra, B. (2016). O niektórych właściwościach nowych derywatów czasownikowych, *Rozprawy Komisji Językowej ŁTN*, t. LXII, 49–57.
- Lakoff, G. (2011). *Nie myśl o słoniu!: jak język kształtuje politykę : obowiązkowa lektura dla myślących postępowo*, tłum. A. E. Nita i J. Wasilewski; przekł. przejrzała K. Kojder-Demska, Warszawa: Oficyna Wydawnicza Łośgraf.
- Maciołek, M. (2017). O asymilacji anglicyzmów komputerowych w polszczyźnie raz jeszcze, *Poradnik Językowy*, z. 10, 43–58.
- Mańczak-Wohlfeld, E. (2004). Starsze i nowsze zapożyczenia angielskie w mówionej oraz pisanej odmianie języka polskiego, *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego*, nr 60, 109–115.
- Milewska, B. (2019). Ze zjawisk słowotwórstwa analogicznego: *odjaniepawlać, odjaniepawlać się*. W: E. Rogowska-Cybulska, A. Lica, E. Badyda (red.), *Wokół słów i znaczeń VIII: Słowotwórstwo apelatywne i onomastyczne* (122–132). Gdańsk Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Miodek, J. (2013). Awatar i update’owanie, czyli rzeczywistość elektroniczna w codziennym komunikacyjnym obcowaniu, *Język Polski*, nr 5, 353–355.
- Nagórko, A. (2002). *Zarys gramatyki polskiej*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Niepytalska-Osiecka, A. (2014). O „fejku”, „lajku” i „lejcie” w polszczyźnie internetowej, *Język Polski*, 94 (4), 343–352.
- Przybylska, R. (2009). O niektórych anglicyzmach w języku młodzieży. W: A. Janus-Sitarz (red.), *W trosce o dobrą edukację: prace dedykowane profesor Jadwidze Kowalikowej z okazji 40-lecia pracy naukowej* (102–112), Kraków: Universitas.
- Rogowska-Cybulska, E. (2019). Twixnijmy to razem... O derywatach czasownikowych w tekstach reklam, *Język Polski*, XCIX, z. 2, 103–117.
- Różycka, I. (2006). Wybrane zjawiska z zakresu aspektu w procesie adaptacji nowszych czasowników obcego pochodzenia. W: A. Naruszewicz-Duchlińska, M. Rutkowski (red.), *Nowe zjawiska w języku, tekście i komunikacji* (87–94). Olsztyn: Wydawnictwo UWM.
- Różycka, I. (2007). Nowe czasowniki obcego pochodzenia w aspekcie diachronicznym i synchronicznym. W: S. Gala (red.), *Diachronia w badaniach nad językiem szkoły wyższej*, cz. II, *Rozprawy Komisji Językowej ŁTN*, nr 52, 195–204.
- Satkiewicz, H. (1978). Wskaźniki słowotwórcze przynależności wyrazów do stylu potocznego. W: M. Szymczak (red.), *Z zagadnień słownictwa współczesnego języka polskiego*, *Prace Językoznawcze* 91 (161–167). Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

- Urban, M. (2014). Adaptacja morfologiczna zapożyczeń angielskich we współczesnej polszczyźnie, *Heteroglossia. Studia kulturoznawczo-filologiczne*, nr 4, 85–90.
- Waszakowa, K. (1996). *Słotwórstwo współczesnego języka polskiego. Rzeczowniki z formantami paradygmatycznymi*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.
- Waszakowa, K. (2019). Internacjonalizacja w słotwórstwie polszczyzny przełomu XX i XXI wieku jako przykład jednostronnych kontaktów językowych, *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego*, 75, 179–193.
- Wierchoń, P. (2013). Z problemów lingwochronologizacji polskiej, *Poradnik Językowy*, 7, 42–56.
- Wierchoń, P. (2016). Z kart historii „parcia na” neologizmy, *Poradnik Językowy*, 4, 110–129.
- Wróbel, H. (1998). Czasownik. W: R. Grzegorzczkowska, R. Laskowski, H. Wróbel (red.), *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia* (536–583). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

Źródła internetowe:

- NFJP – Narodowy Fotokorpus Języka Polskiego, <https://nfjp.pl>.
- NKJP – Narodowy Korpus Języka Polskiego, www.nkjp.pl.
- OJ UW – Obserwatorium Językowe Uniwersytetu Warszawskiego. Najnowsze Słownictwo Polskie, <https://nowewyrazy.uw.edu.pl>.
- WSJP – *Wielki słownik języka polskiego PAN*, red. P. Źmigrodzki, Kraków 2007– (<http://www.wsjp.pl>).
- Wyrwas, K. (2015). *Czy poprawne są formy lajkować i hejtować?*, online: <http://www.podradniajezykowa.us.edu.pl>, dostęp: 23.09.2022.

STRESZCZENIE

Przedmiotem opisu jest analiza 80 nowszych czasowników notowanych w Obserwatorium Językowym UW. W większości to słowa występujące w komunikacji codziennej, potocznej i środowiskowej, przenikające jednak do tekstów o szerszym zasięgu. Znaczną część stanowią zapożyczenia oraz czasowniki pochodne od zapożyczonych czasowników i wyrazów już zdomowionych w polszczyźnie, w części to efekty derywacji paradygmatycznej. Nazywają czynności związane z aktywnością w Internecie, komunikacją na odległość oraz dotyczące sposobu spędzania czasu wolnego.

SŁOWA KLUCZOWE: słotwórstwo, derywat, zapożyczenie, potoczność, socjolekt

IWONA BURKACKA
Instytut Języka Polskiego
Wydział Polonistyki
Uniwersytet Warszawski
Krakowskie Przedmieście 26/28
00-927 Warszawa